

JONGVOLWASSENEN EN GELD

Synthese

Auteur: Jan Velghe

1. Algemene conclusies

1.1. Opgroeien en geld

- De lange weg naar (jong)volwassenheid

De huidige generatie jongvolwassenen zet iets later de stap naar zelfstandigheid t.o.v. vorige generaties. Het traject naar en tijdens de overgang naar financiële zelfstandigheid wordt complexer. Het leeftijdsverschil tussen jongeren m.b.t. het moment waarop ze de stap naar zelfstandigheid zetten, is groter geworden. Sinds het uitbreken van de economische crisis is de werkloosheid bij Europese en Belgische jongeren gevoelig toegenomen en blijven ze langer thuis wonen.

Zeker in Vlaanderen stellen jongvolwassenen de stap naar zelfstandigheid uit om het huiselijke comfortniveau te kunnen handhaven. In Wallonië is het aandeel verstokte thuisblijvers (= volwassenen die thuis blijven wonen) hoger dan in de rest van België. In Brussel en Wallonië stellen we vast dat jongvolwassenen het ouderlijk huis soms sneller verlaten om hun (minder begoede of werkzoekende) ouders niet langer tot last te zijn.

Meisjes verlaten vroeger de ouderlijke woning dan jongens en nemen sneller de beslissing om te gaan samenwonen met een vaste partner. Het aandeel mannen dat op zijn dertigste nog nooit de stap gezet heeft om te gaan samenwonen, is aanzienlijk hoger dan het aandeel vrouwen.

- Enkele cijfers

4 van de 5 Belgische jongvolwassenen tussen 18 en 24 jaar woont nog thuis. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest woont 74% van de 18 tot 24 - jarigen met de Belgische nationaliteit nog bij de ouders, bij niet-Belgische Brusselaars daalt dit aandeel tot 38% (EU27) en 27% (niet-EU27). Opvallend bij de Brusselse bevolking tussen 18 en 24 jaar (zoals bij de Brusselse bevolking in het algemeen) is het hoge aandeel alleenstaanden.

Bijna 60% van de Vlaamse¹ jongeren tussen 18 en 25 jaar studeert niet (meer). 62% van de Vlaamse studenten volgt hogeschoolonderwijs, 37,9% volgt universitair onderwijs. Een

¹ We hebben geen vergelijkbare gegevens gevonden over de kenmerken van studerende en niet-studerende jongvolwassenen in Wallonië en in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

meerderheid van de Vlaamse universiteitsstudenten zit op kot, bij hogeschoolstudenten is op kot wonen veel minder populair.

Ongeveer 1 op 10 Vlaamse 18-25-jarigen moet het zonder diploma secundair onderwijs stellen, in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het aandeel jongvolwassenen zonder diploma secundair bijna dubbel zo hoog (1 op 5). 78% van de niet-studerende Vlaamse jongvolwassenen heeft in 2007 een betaalde job, 12% werkt niet en heeft ook nog nooit gewerkt, de resterende 10% werkt niet maar heeft al gewerkt.

- Leren omgaan met geld: thuis, leeftijdsgenoten, school en media

Thuisomgeving, vrienden en leeftijdsgenoten, media of reclame en de school bepalen de manier waarop jongeren leren omgaan met geld.

Binnen de thuisomgeving is vooral het voorbeeld van de ouders van belang, maar ook gesprekken en discussies tussen kinderen en ouders en het aanleren van duurzame gewoontes (vb. sparen) helpen jongeren op weg naar financiële zelfstandigheid. Een ander belangrijk facet van de ouder-kind relatie is het geleidelijk verwerven van autonomie: vb. door het krijgen van een zekere verantwoordelijkheid over een bepaald budget of zelfs het zich afzetten van het waarden- en normenpatroon van de ouders. Zelfstandig worden is een leerproces: het is belangrijk dat ouders hun kinderen niet alles uit handen nemen. Ouders blijven tot en met de volwassenheid de belangrijkste referentie voor hun kind m.b.t. geldzaken.

De invloed van leeftijdsgenoten neemt toe naarmate jongeren meer uitgaan en zich onafhankelijker opstellen binnen het gezin. Leeftijdsgenoten beïnvloeden elkaar door groepsdruk, door te bepalen wat in is op een bepaald moment en door elkaar te informeren. Jongeren geven graag geld uit aan elkaar in functie van een goed gevoel, een gedeelte van de jongeren koopt status binnen de groep. Jongeren uit gezinnen met een beperkt inkomen laten zich m.b.t. omgaan met geld sterker dan andere groepen jongeren beïnvloeden door leeftijdsgenoten.

Hoe meer jongeren in aanraking komen met media en reclame, hoe meer ze moeten weerstaan aan verleidingen. De druk van de media, bvb. om een hip merk te kopen, laat zich via leeftijdsgenoten extra gelden. Het alomtegenwoordige gebruik van sociale media leidt tot een sterke verwevenheid van de online en offline wereld.

Bijna de helft van de Nederlandse scholieren signaleert dat aan omgaan met geld tijdens het secundair geen aandacht wordt besteed. De Amerikaanse onderzoekster Martha Mc Cormick formuleert een aantal vuistregels m.b.t. het aanleren van financiële competentie via het onderwijs: lesprogramma's moeten vroeg genoeg beginnen zodat elke leerling (ook de drop-outs bvb.) van een minimum aan financiële vorming kan genieten, lessen financiële educatie moeten

voldoende aansluiten bij de leefwereld van elk kind en de kinderen en jongeren moeten voldoende het belang leren inzien van het aanleren van financiële vaardigheden.

- Zakgeld en financiële vaardigheden

Het geven van zakgeld is op zichzelf onvoldoende om financiële vaardigheden bij jongeren te doen toenemen. Praten met de jongere over geld, het voorbeeld thuis en financiële educatie op school hebben een meer rechtstreekse impact op financiële vaardigheden bij jongeren.

Het is wel zo dat ouders die zakgeld geven bewuster omgaan met financiële opvoeding. Jongeren die zakgeld krijgen, verdienen vaker zelf geld door klusjes bvb., sparen frequenter en hebben vaker een bankrekening in vergelijking met jongeren die geen zakgeld krijgen.

Zakgeld is (slechts) één van de mogelijke inkomstenbronnen van kinderen en jongeren, naast een beloning voor klusjes thuis, geld bij bijzondere gelegenheden, geld dat ze krijgen toegestopt en geld uit contractueel vakantiewerk (oudere tieners).

- Adolescenten: bestedingspatroon en spaargedrag

De overgang naar het secundair onderwijs vormt voor de meeste ouders een aanleiding om het zakgeld te verhogen: jongeren moeten zelfstandig met grotere bedragen leren omgaan en moeten meer zelf kopen.

Jongeren geven vooral geld uit aan plezier, uitgaan en vrijetijdsbesteding, noodzakelijke uitgaven laten ze over aan de ouders. Uit onderzoek in Nederland blijkt dat jongens hun budget in hoofdzaak besteden aan snoep, sport of hobby en computerspelletjes, meisjes geven geld uit aan kledij en schoenen, bellen (GSM) en verzorging.

Spaargedrag is een kwestie van gewoonte en wordt vooral thuis en op school aangeleerd (of net niet). Hoe hoger het inkomen van de ouders en hoe meer ouders op de lange termijn georiënteerd zijn en zelf sparen, hoe frequenter hun kinderen sparen. Het spaardoel en de manier van sparen veranderen naarmate kinderen en jongeren ouder worden : van sparen voor iets zeer concreet bij kinderen tot sparen voor een praktisch doel of het aanleggen van een buffer bij jongeren en jongvolwassenen.

Spaargedrag vormt een belangrijke indicatie voor de meer algemene bekwaamheid van jongeren om met geld om te gaan. Reeds bij 14 – 16 – jarigen observeren we het verschil tussen jongeren die sparen en jongeren die alles uitgeven : op die leeftijd nemen inkomsten én uitgaven (uitgaan bvb.) sterk toe. Bij de overgang naar zelfstandigheid wordt sparen opnieuw een grote uitdaging en – zo blijkt al snel - voor de ene jongvolwassene moeilijker dan voor de andere.

- Financiële competentie en typerende kennislacunes bij jongeren

Financiële competentie is een combinatie van financiële kennis, vaardigheden en attitudes. Kennis van financiële concepten en instrumenten vormt een centraal element binnen 'financiële geletterdheid'. Financiële vaardigheden hebben vooral te maken met gedrag zoals overzicht bewaren van inkomsten en uitgaven, bewust aankopen en sparen/lenen. Financiële attitudes hebben betrekking op de algemene houding tegenover geld, consumeren, het materiële, schuld of sparen. Nederlandse experts beklemtonen het toenemende belang dat gehecht wordt aan financiële attitudes binnen interventies i.v.m. omgaan met geld.

Typerende kennislacunes voor jongeren en jongvolwassenen zijn bewustzijn van de prijs van goederen en diensten en een correcte inschatting van het eerste inkomen. Jongeren hebben het vaak moeilijk om over te schakelen van een consumptiepatroon waarbij plezier centraal staat (premature affluence), naar een uitgavenpatroon waarbij ook vaste kosten en noodzakelijke uitgaven ingecalculeerd moeten worden.

- Financiële problemen

Financieel risicogedrag of gedrag dat leidt tot financiële problemen heeft vooral te maken met te makkelijk lenen en kopen op krediet, betalingsachterstand, niet of onvoldoende sparen, niet anticiperen op de toekomst, een gebrek aan overzicht over inkomsten en uitgaven, impulsief kopen, om de haverklap in het rood staan op de zichtrekening en het voortdurend moeten aanspreken van de spaarrekening.

Jeugdige big spenders die nog niet financieel zelfstandig zijn, worden niet of nauwelijks geconfronteerd met de gevolgen van hun financieel gedrag: ouders dragen immers de kosten voor de basisbehoeften. Toch kunnen ook jongeren die nog financieel afhankelijk zijn in de problemen komen, vb. bij pathologisch of dwangmatig koop- of gokgedrag.

Jongeren die gericht zijn op de langere termijn sparen bewuster en presteren over het algemeen beter op financieel vlak. Jongeren met een korte termijn oriëntatie zijn vaker jongeren die meer lenen en minder sparen. Kinderen van ouders met een oriëntatie op de korte termijn, lopen een groter risico om eveneens op de kortere termijn georiënteerd te zijn.

- Factoren die het risico op financiële problemen verhogen

Het doorbrengen van de kindertijd in een arm gezin en in een arme buurt doet het risico op financiële problemen en armoede bij de jongere toenemen. Ouders binnen arme gezinnen zijn soms opgelucht als hun kind eindelijk 18 is en dus op eigen benen kan staan.

De praktijk binnen Vlaamse OCMW's en CAW's leert ons dat jongeren uit het beroepssecundair onderwijs en jongeren die de school vroegtijdig verlaten sterker vertegenwoordigd zijn binnen de schuldhulpverlening.

Financieel risicogedrag neemt toe naarmate jongeren ouder worden. Jongens en meisjes gaan op een andere manier om met geld, toch is het onduidelijk of dit ook leidt tot het meer of minder voorkomen van financiële problemen bij jongens of meisjes.

Jonge Vlamingen uit gezinnen met een hogere sociaal-economische status hebben een grotere financiële geletterdheid. Een hoger opleidingsniveau bij de ouders kan bij hun kinderen de financiële kennis doen toenemen. Financieel risicogedrag bij jongeren uit armere gezinnen leidt sneller tot financiële moeilijkheden. Vlamingen van niet-Belgische origine hebben te maken een dubbele handicap: ze komen uit gezinnen met een lagere ses en spreken thuis een andere taal. Deze bevolkingsgroep wordt meer dan andere Belgen geconfronteerd met problemen i.v.m. financiële administratie en financiële zaken in het algemeen.

Belangrijke oorzaken van overmatige schuldenlast bij Brusselse jongeren zijn onvoldoende inkomen voor levensnoodzakelijke uitgaven, een opeenstapeling van vele kleine uitgaven en voor het eerst geconfronteerd worden met de mogelijkheden van krediet, lenen, auto en abonnementen bvb. Jongeren tekenen contracten waarvan ze de inhoud onvoldoende kennen of ze onderschatten woonkosten, huur en vaste kosten. Reclame en marketing creëren nieuwe behoeften en spelen in op de leefwereld van jongeren en jongvolwassenen. De jongvolwassenen zelf spiegelen zich bij voorkeur aan de materiële welstand van oudere volwassenen.

1.2. Probleemstelling en onderzoeksvragen

Jongvolwassenen binnen de leeftijdscategorie 18 tot 27 jaar nemen beslissingen die bepalend zijn voor hun verdere levensloopbaan. Aangepaste financiële vaardigheden vormen binnen deze groep een belangrijke extra troef om op cruciale levensdomeinen betere keuzes te maken.

Deze algemene probleemstelling hebben we vertaald in een aantal onderzoeksvragen:

- a) Wat is de financiële opvoeding die jongvolwassenen genoten hebben en wat is de rol van zakgeld binnen deze financiële opvoeding?
- b) Wat zijn de financiële vaardigheden en financiële problemen van jongvolwassenen tussen 18 en 27 jaar?
- c) Is er een verband tussen financiële opvoeding en financiële vaardigheden?

1.3. Wie hebben we bevroegd?

Ongeveer de helft van de bevroegde jongvolwassenen tussen 18 en 27 jaar beschouwt zichzelf als financieel onafhankelijk. Met financieel onafhankelijk bedoelen we dat de jongvolwassene beschikt over een eigen inkomen waarmee hij of zij zelfstandig (= zonder hulp van anderen) probeert rond te komen. Financieel onafhankelijke jongvolwassenen (18 – 27 jaar) zijn gemiddeld ouder, wonen vaker zelfstandig (alleen of met partner) en studeren meestal niet meer. Hun ouders komen frequenter uit de lagere (midden)klasse en zijn vaker gescheiden t.o.v. ouders van financieel afhankelijke jongvolwassenen.

32.9% van de bevroegde 18 – 27 – jarigen woont niet meer bij de ouders, 13.4% heeft één of meerdere kinderen. Meer dan tweederde van de bevroegde jongvolwassenen is tijdens de adolescentie opgegroeid bij beide ouders.

61.5% van de bevroegde jongvolwassenen volgt hogere studies of heeft minstens één studie hoger onderwijs afgerond, 27% heeft enkel een diploma hoger secundair of volgt op dit moment hoger secundair onderwijs. 40% van de respondenten studeert op dit moment nog in het hoger onderwijs en iets meer dan 10% volgt op dit moment nog les in het secundair onderwijs.

57,7% van de respondenten zijn jonge Vlamingen, 32,5% jonge Walen en nog eens bijna 10% woont in Brussel.

1.4. Opvoeden met (zak)geld: de resultaten

Bijna driekwart (73,3%) van de Belgische jongeren krijgt zakgeld voor zijn of haar achttiende. 18.5% van de jongeren krijgt geen zakgeld maar beschikt tijdens de adolescentie wel over geld. 8.2% van de jongeren beschikt tijdens de adolescentie noch over geld, noch over zakgeld.

Tweederde van de jongeren (met zakgeld) krijgt zakgeld vanaf 12 à 13 jaar of vroeger. Jongeren krijgen vooral zakgeld van moeder en – in mindere mate – van vader, iets minder dan de helft van de jongeren krijgt zakgeld van beide ouders. Eén op tien jongeren krijgt ook zakgeld van de grootouders. 4 op 10 jongvolwassenen (met gescheiden ouders) geeft aan dat er na de scheiding van de ouders **geen** afspraken werden gemaakt over zakgeld.

Eén op vier jongeren (met zakgeld) mag meebeslissen over de hoeveelheid zakgeld, één op 5 jongeren maakt tijdens de adolescentie ruzie met de ouders met als doel meer zakgeld te krijgen.

90% van de jongeren kan (behoorlijk tot helemaal) vrij beslissen over de besteding van zijn of haar zakgeld en twee derde van de jongvolwassenen moet tijdens de adolescentie zelden of nooit overleggen met één van de ouders vooraleer aankopen te doen. Jongeren die zakgeld krijgen,

beschikken over meer vrijheid om geld te besteden en moeten minder met de ouders overleggen over aankopen in vergelijking met jongeren die geen zakgeld krijgen, maar wel geld hebben of krijgen.

Minder dan één derde van de jongeren moet van de ouders een deel van het zakgeld sparen, bijna tweederde krijgt de raad te sparen als ze te weinig zakgeld hebben voor een specifieke aankoop. Eén derde krijgt het advies zelf een centje bij te verdienen als ze te weinig zakgeld hebben voor een specifieke aankoop en bijna driekwart krijgt de goede raad bedenktijd te nemen voor een aankoop. Bijna 80% moet geduld oefenen en wachten tot ze opnieuw zakgeld krijgen indien hun zakgeld te snel op is.

40% van de jongeren krijgt tijdens de adolescentie extra zakgeld voor een goed rapport en 16% van de jongeren wordt beloond met extra geld voor voorbeeldig gedrag, 18% wordt wel eens gestraft met minder zakgeld voor slecht gedrag of voor slechte schoolresultaten. Binnen de groep jongeren die geen zakgeld krijgt maar wel geld heeft, krijgt 35% geld als beloning voor een goed rapport en ongeveer 1 op 10 krijgt geld als beloning voor voorbeeldig gedrag.

De helft van de Belgische jongvolwassenen verdient tijdens de adolescentie extra geld met klusjes voor familie of vrienden en ongeveer driekwart van de jongeren doet een contractuele studentenjob voor zijn of haar achttiende.

1.5. Geld als gespreksonderwerp binnen en buiten het gezin en het goede voorbeeld van de ouders

In minder dan 1 op 3 gezinnen wordt vaak of voortdurend over geldzaken in het algemeen gepraat.

Thuis wordt met de kinderen meest gediscussieerd over het belang van sparen, het belang van een goed budgetbeheer (= evenwicht tussen inkomsten en uitgaven) en over 'wat het leven kost'. Ouders praten veel minder frequent over de hoogte van het eerste loon, de invloed van reclame, de voor- en nadelen van geld lenen (bij vrienden/familie of bij de bank), het nut van verzekeringen en de voor- en nadelen van kopen op krediet. Deze vaststelling vormt misschien al een gedeeltelijke verklaring voor de weinig realistische inschatting bij jongvolwassenen van hun eerste loon en het onderschatten van een aantal kosten bij het zelfstandig wonen (vb. verzekeringen).

Moeders en (in mindere mate) vaders geven – veel meer dan anderen uit de omgeving van het kind - informatie en tips over omgaan met geld. Grootouders, leerkrachten op school, vrienden en broer of zus volgen op (zeer) ruime afstand. Bijna 14% van de jongeren duidt zichzelf aan als

informatiebron over omgaan met geld. Ongeveer 1 op 10 jongeren is van mening dat zij tijdens de adolescentie van niemand in de omgeving informatie of tips kregen over omgaan met geld.

De helft van de jongeren herinnert zich momenten in het secundair waarbij het thema omgaan met geld expliciet aan bod kwam: soms eerder informeel, vaker expliciet tijdens een les of project specifiek gewijd aan dit onderwerp. Slechts 1 op 10 jongvolwassenen duidt leerkrachten op school aan als relevante informatiebron m.b.t. omgaan met geld.

Voorbeelden uit de directe leefomgeving van de jongere kunnen een beslissende invloed uitoefenen op de financiële attitudes en vaardigheden van jongeren. Eén op zes jongeren gaat niet akkoord met de stelling dat zijn of haar ouders goed konden omgaan met geld en bijna 1 op vijf jongeren gaat niet akkoord met de stelling dat zij omgaan met geld van thuis uit hebben meegekregen.

1.6. Financiële opvoeding: enkele opvallende verschillen

- Jongens/meisjes

Iets meer jongens dan meisjes geven aan dat zij zakgeld krijgen voor hun 18de, meisjes zijn sterker dan jongens vertegenwoordigd binnen de categorie die geen zakgeld krijgt, maar wel over geld beschikt. Jongens krijgen (of vragen?) meer inspraak dan meisjes m.b.t. hoeveel zakgeld ze krijgen en krijgen vaker dan meisjes het advies om een deel van hun zakgeld te sparen. Anderzijds signaleert een relatief groot aandeel jongens t.o.v. meisjes dat zij tijdens de adolescentie nooit van iemand informatie kregen over goed omgaan met geld.

- Financiële opvoeding en gescheiden ouders

Kinderen uit gezinnen met gescheiden ouders krijgen minder vaak zakgeld voor hun achttiende in vergelijking met kinderen uit gezinnen waarvan de ouders niet gescheiden zijn. 4 op 10 jongvolwassenen (uit gezinnen met gescheiden ouders) geeft aan dat er na de scheiding van de ouders **geen** afspraken over zakgeld werden gemaakt.

Bij jongeren uit gezinnen waarvan de ouders gescheiden zijn, wordt minder frequent over geldzaken in het algemeen gepraat. Deze groep jongeren signaleert ook vaker dat zij tijdens de adolescentie nooit info kregen over omgaan met geld.

Jongvolwassenen wiens ouders gescheiden zijn, worden in hun directe leefomgeving frequenter geconfronteerd met problemen door schulden en gaan vaker niet akkoord met de uitspraak dat hun ouders goed kunnen omgaan met geld. Een relatief klein aandeel is van mening dat zij leren omgaan met geld van thuis uit hebben meegekregen.

Het feit dat de ouders gescheiden zijn, verhoogt de kans dat er binnen de opvoeding minder aandacht besteed wordt aan goed omgaan met geld. Scheiding van de ouders heeft echter ook 'objectieve' financiële gevolgen voor het gezin: jongeren die opgroeien met gescheiden ouders lopen meer risico om geconfronteerd te worden met financiële problemen binnen de thuisomgeving.

- Financiële opvoeding en sociaal-economische status

Kinderen uit gezinnen met een hoge ses (= hoger opleidingsniveau & hogere inkomenscategorieën) krijgen vaker zakgeld in vergelijking met kinderen uit gezinnen met een lagere socio-economische status. Meebeslissen over de hoeveelheid zakgeld en advies om te sparen komt meer voor binnen gezinnen uit de hogere sociale groepen en hogere middenklasse dan binnen gezinnen uit de lagere middenklasse en lagere sociale groepen.

Jongvolwassenen uit hogere sociale groepen voeren frequenter betaalde klusjes uit voor familie of vrienden, jongvolwassenen uit lagere sociale groepen doen dit minder vaak. Jongeren uit de middenklasse blijken iets meer contractuele jobs uit te voeren (voor hun 18de) t.o.v. jongeren uit de hogere of lagere sociale groepen.

Bij jongeren uit hogere sociale groepen wordt thuis frequenter over geldzaken gepraat en een relatief groot aandeel jongeren uit de lagere sociale klassen geeft aan dat zij nooit info krijgen over goed omgaan met geld.

Jongvolwassenen uit hogere sociale groepen en de hogere middenklasse groeien vaker op met ouders die goed kunnen omgaan met geld en leven in een omgeving waarin minder mensen problemen hebben door schulden. Jongeren uit hogere sociale groepen zijn er dan ook frequenter dan jongeren uit de lagere sociale klassen van overtuigd dat zij leren omgaan met geld van thuis uit hebben meegekregen.

Jongeren uit lagere sociale groepen worden m.a.w. geconfronteerd met een accumulatie van 'tekorten' die het risico verhoogt dat zij als jongvolwassene minder voorbereid zijn op de overgang naar financiële onafhankelijkheid.

- Financiële opvoeding binnen de Belgische regio's

Een cultuur van meebeslissen over de hoeveelheid zakgeld en ouderlijk advies om een deel van het zakgeld te sparen, komt meer voor in Brussel en Wallonië dan in Vlaanderen. Maar Vlaamse jongeren krijgen vaker zakgeld dan Waalse jongeren en een groter aandeel Vlaamse jongeren (t.o.v. Brusselse en Waalse jongeren) heeft een studentenjob voor hun 18de.

Vlaanderen telt in vergelijking met Brussel en Wallonië een kleiner aandeel jongvolwassenen waar thuis zelden of nooit over geldzaken gediscussieerd wordt en een relatief groot aandeel

jongvolwassen Brusselaars geeft aan dat zij nooit info hebben ontvangen over goed omgaan met geld. Het thema 'omgaan met geld' komt frequenter aan bod in Vlaamse scholen t.o.v. Brusselse of Waalse scholen.

Brusselse en Waalse jongvolwassenen worden tijdens hun jeugd jaren sterker geconfronteerd met mensen die problemen hebben door schulden. Vlaamse en Waalse jongvolwassenen geven in vergelijking met Brusselse jongvolwassenen frequenter aan dat hun ouders goed konden omgaan met geld.

Deze verschillen op regionaal niveau hebben ongetwijfeld te maken met een grotere concentratie gezinnen met een beperkter inkomen en een groter aandeel jongeren dat opgroeit in armoede in (vooral) Brussel en (in mindere mate) Wallonië. Toch zijn er ook verschillen die in de eerste plaats te maken hebben met het maken van andere keuzes: vb. de grotere aandacht voor omgaan met geld op Vlaamse scholen en meer aandacht voor een cultuur van meebeslissen in Brusselse en Waalse gezinnen.

1.7. Financiële competentie bij jongvolwassenen

1.7.1. Sparen

81.2% van de jongvolwassenen tussen 18 en 27 jaar spaart. Bij jongvolwassenen die financieel op eigen benen staan is dit aandeel groter (84.5%) dan bij jongvolwassenen die financieel afhankelijk zijn (78.1%).

Eén op vijf Belgische jongvolwassenen spaart wel, maar heeft het geld snel weer nodig en 16% spaart enkel in maanden met extra inkomsten. Eén op drie spaart wat ze overhouden op het einde van de maand en slechts één op vijf jongvolwassenen (1 op 4 bij financieel zelfstandige jongvolwassenen) spaart elke maand een vast bedrag.

Jongvolwassenen die financieel zelfstandig zijn, sparen vooral om voorbereid te zijn op onvoorziene uitgaven of een vermindering van het inkomen, om te investeren in een eigen woning, voor de kinderen en voor de oude dag. Jongvolwassenen die nog niet op eigen benen staan, sparen voor 'later', zetten geld opzij voor een reis, om zelfstandig te gaan wonen of voor grotere en kleinere aankopen.

Ongeveer tweederde van de financieel onafhankelijke jongvolwassenen heeft voldoende spaargeld om onverwachte uitgaven op te vangen of een vermindering van inkomsten tijdelijk te compenseren.

Financieel zelfstandige mannen blijken frequenter over voldoende spaargeld te beschikken om een vermindering van inkomsten te compenseren in vergelijking met financieel zelfstandige

vrouwen. Het aandeel financieel zelfstandige mannen en vrouwen dat aangeeft voldoende reserve te hebben om onvoorziene uitgaven op te vangen is vergelijkbaar.

Naarmate het opleidingsniveau van de financieel zelfstandige jongvolwassene hoger is, spaart een groter aandeel jongvolwassenen en neemt ook het aandeel jongvolwassenen met een (voldoende) financiële reserve toe.

Financieel zelfstandige jongvolwassenen met een inkomen uit werk sparen frequenter en hebben vaker een financiële buffer dan financieel zelfstandige jongvolwassenen die nog studeren of jongvolwassenen die moeten rondkomen van een vervangingsinkomen.

Jongvolwassenen met kinderen sparen minder vaak, financieel zelfstandige jongvolwassenen zonder kinderen hebben frequenter voldoende reserve om onverwachte kosten op te vangen.

Financieel zelfstandige jongvolwassenen uit gezinnen waarvan de ouders gescheiden zijn sparen minder frequent en beschikken minder vaak over een financiële buffer in vergelijking met jongeren uit gezinnen waarvan de ouders niet gescheiden zijn.

9 op 10 financieel zelfstandige jongeren uit gezinnen met een hoge ses spaart t.o.v. 8 op 10 jongeren uit gezinnen met een lagere sociaal-economische status.

Naarmate de ses van het gezin van oorsprong van de jongvolwassene hoger is, neemt ook het aandeel financieel zelfstandige jongvolwassenen toe dat zegt over een voldoende financiële reserve te beschikken om inkomensverlies of onverwachte uitgaven op te vangen.

Financieel zelfstandige jonge Vlamingen sparen iets frequenter, jonge Walen sparen iets minder frequent. Vlaamse jongvolwassenen hebben frequenter voldoende spaargeld om onverwachte uitgaven op te vangen in vergelijking met Brusselse en Waalse jongvolwassenen.

1.7.2. Pensioensparen

29% van de jongvolwassenen doet aan pensioensparen: 47.7% van de zelfstandige 18 tot 27 - jarigen tgo. 12.4% van de financieel afhankelijke jongeren.

Financieel zelfstandige jongvolwassen mannen kiezen - meer dan financieel zelfstandige jongvolwassen vrouwen - voor pensioensparen.

Financieel zelfstandige jongvolwassenen met een inkomen uit werk doen meer aan pensioensparen dan financieel zelfstandige jongvolwassenen die nog studeren of genieten van een vervangingsinkomen. Financieel zelfstandige jongvolwassenen afkomstig uit hogere sociale klassen kiezen frequenter voor pensioensparen in vergelijking met financieel zelfstandige jongeren uit lagere sociale groepen.

Brusselse en Waalse financieel zelfstandige jongvolwassenen kiezen minder vaak voor pensioensparen in vergelijking met hun Vlaamse leeftijdsgenoten.

1.7.3. Lenen

26.9% van de Belgische jongvolwassenen leent wel eens geld bij familie of vrienden, informeel lenen komt vaker voor bij financieel afhankelijke jongeren. 14% van de 'informele' leners leent 1 keer per maand of meer.

18.8% van de Belgische 18 – 27 – jarigen leent bij een bank, instelling of winkel bvb. Deze vorm van lenen komt veel meer voor bij financieel zelfstandige jongvolwassenen: 34.2% tgo. 4.7% van de financieel afhankelijke jongvolwassenen. Jongvolwassenen lenen in hoofdzaak bij banken of financiële instellingen.

De voornaamste redenen waarom financieel zelfstandige jongvolwassenen lenen bij een bank zijn de aankoop van een huis of appartement, grote aankopen zoals een auto en onvoorziene uitgaven. Op de tweede plaats komen kleinere aankopen en een vermindering van het inkomen.

Jonge mannen lenen frequenter van familie of vrienden dan jonge vrouwen, het aandeel 'formele leners' is bij mannen en vrouwen vergelijkbaar.

Jongvolwassenen zonder diploma lenen frequenter van familie of vrienden dan jongvolwassenen die een opleiding hoger onderwijs volg(d)en of een diploma secundair behaalden. Financieel zelfstandige jongvolwassenen met hoogstens een diploma secundair hebben vaker een lening lopen bij een bank of instelling dan financieel zelfstandige jongeren met een diploma hoger onderwijs.

Jongvolwassenen met een vervangingsinkomen lenen frequenter van familie of vrienden. Zelfstandige jongvolwassenen met een inkomen uit werk hebben frequenter een lening lopen bij een bank of instelling in vergelijking met zelfstandige jongeren die nog studeren of die leven van een vervangingsinkomen.

Studenten en scholieren lenen meer van familie of vrienden in vergelijking met niet –studenten en het aandeel informele leners ligt bij kotstudenten hoger dan bij pendelstudenten.

Bijna de helft van de gezinnen met kinderen leent van een bank of instelling, bij financieel zelfstandige gezinnen zonder kinderen is dit minder dan één derde. Jongvolwassenen uit gezinnen met gescheiden ouders lenen vaker van familie of vrienden en hebben frequenter een lening lopen bij een bank of instelling in vergelijking met kinderen van ouders die nooit gescheiden zijn.

Financieel zelfstandige jongvolwassenen uit gezinnen met een hoge sociaal-economische status (hoog inkomen én hoog opleidingsniveau) hebben minder vaak een lening lopen bij een bank of instelling.

Verschillende categorieën jongvolwassenen hebben dus een verschillend risicoprofiel m.b.t. lenen: laag opgeleide jongvolwassenen en jongvolwassenen zonder inkomen uit werk kunnen frequenter in de problemen komen door informeel lenen, jongvolwassenen met een inkomen uit werk kunnen in de problemen komen bij jobverlies of bij een belangrijke tegenslag.

Laag opgeleide jongvolwassenen met een inkomen uit werk en jongvolwassenen uit gezinnen met gescheiden ouders combineren beide risico's. Jongvolwassenen die hoger opgeleid zijn en kinderen van beter begoede ouders lopen minst risico door informeel of formeel leengedrag.

1.7.4. Betalingsachterstand en financiële problemen

8.6% van de totale populatie Belgische jongvolwassenen van 18 – 27 jaar heeft op dit moment minstens één betalingsachterstand en 11.3% van de Belgische jongvolwassenen heeft op dit moment te maken met financiële problemen. 12% van de jongvolwassenen beoordeelt de manier waarop zij met geld omgaan als (eerder) slecht tot zeer slecht.

Het aandeel financieel zelfstandige jongvolwassenen met financiële problemen is (uiteraard) hoger dan het aandeel financieel afhankelijke jongvolwassenen met financiële problemen. Het aandeel financieel zelfstandige jongvolwassenen met minstens één betalingsachterstand is zelfs dubbel zo groot dan het aandeel financieel afhankelijke jongeren binnen deze categorie.

Financieel zelfstandige jongvolwassenen signaleren in de eerste plaats betalingsachterstanden m.b.t. een lening bij de bank en de rekening van gas, electriciteit, water of verwarming. Op de tweede plaats komen kosten voor de mobiele telefoon, een boete die al betaald had moeten zijn, huur, internetkosten, ziektekosten en belastingen. Bij financieel afhankelijke jongvolwassenen is een privé-lening bij ouders, familie of vrienden de voornaamste vorm van betalingsachterstand, gevolgd door kosten voor een mobiele telefoon en de rekening van gas, electriciteit, water of verwarming.

Binnen de groep financieel zelfstandigen vormen schulden veruit het belangrijkste financiële probleem. Op de tweede plaats komen problemen die te maken hebben met het zich niet kunnen veroorloven van iets extra's en het ontbreken van een financiële reserve (vb. onvoldoende spaargeld om onvoorziene kosten of uitgaven op te vangen). Bij financieel afhankelijke jongeren primeren financiële problemen die te maken hebben met het zich nooit eens kunnen veroorloven van iets extra's. Schulden en een gebrek aan financiële reserve komen binnen deze categorie op de tweede plaats.

De belangrijkste oorzaken van financiële problemen bij financieel zelfstandige jongvolwassenen zijn jobverlies, ziekte of ongeval en onvoorziene uitgaven. Op de tweede plaats komen ondoordachte aankopen, meer geld uitgeven dan er binnenkomt, schulden van een partner en het onvoldoende bijhouden van de administratie. Bij financieel afhankelijke jongvolwassenen is de belangrijkste oorzaak onvoorziene uitgaven, gevolgd door jobverlies of verlies van de uitkering en ondoordachte aankopen.

De stap naar financiële zelfstandigheid op zich vormt reeds een belangrijke risicofactor m.b.t. het ontstaan van financiële problemen bij jongvolwassenen.

Financieel zelfstandige mannen rapporteren vaker dan vrouwen één of meerdere betalingsachterstanden.

Het aandeel (financieel zelfstandige) jongvolwassenen met minstens één betalingsachterstand neemt toe naarmate het opleidingsniveau van de jongere daalt.

1 op 3 financieel zelfstandige jongvolwassenen die moeten rondkomen van een vervangingsinkomen door werkloosheid of ziekte heeft minstens één betalingsachterstand, bij jongvolwassenen met een job of studerende jongvolwassenen is dit aandeel veel beperkter. Bij jonge gezinnen met kinderen komen betalingsachterstanden dubbel zo vaak voor dan bij jonge gezinnen zonder kinderen. Dezelfde observatie geldt voor financieel zelfstandige kinderen uit gezinnen met gescheiden ouders t.o.v. kinderen uit gezinnen waarvan de ouders nooit gescheiden zijn.

Belgische jongvolwassenen met een inkomen uit werk signaleren veel minder vaak financiële problemen dan mensen die moeten rondkomen van een vervangingsinkomen.

Studenten hebben minder vaak financiële problemen in vergelijking met niet-studenten, binnen de groep studenten worden kotstudenten vaker met financiële problemen geconfronteerd dan pendelstudenten.

Het aandeel jongvolwassenen met financiële problemen neemt toe naarmate het opleidingsniveau van de jongere daalt.

Bij jonge gezinnen met kinderen komen financiële problemen dubbel zo vaak voor dan bij jonge gezinnen zonder kinderen, hetzelfde geldt voor kinderen uit gezinnen met gescheiden ouders t.o.v. kinderen uit gezinnen waarvan de ouders nooit gescheiden zijn.

1 op 18 jongvolwassenen (zelfstandig en afhankelijk) die werden opgevoed binnen gezinnen met een hoge ses signaleert financiële problemen, bij jongvolwassenen die opgroeiden binnen gezinnen met een lage ses, is dit aandeel bijna 1 op 5.

Bijna 1 op 5 Brusselse jongvolwassenen (zelfstandig en afhankelijk) signaleert financiële problemen tegenover 1 op 7 jongvolwassen Walen en 1 op 12 jongvolwassen Vlamingen.

1.7.5. Uitgaven en inkomsten in balans

7 op 10 Belgische jongvolwassenen heeft een goed overzicht van inkomsten en uitgaven, bij één op vier overstijgen de uitgaven de inkomsten. 1 op vier jongvolwassenen geeft geld dat onverwacht binnenkomt onmiddellijk weer uit, 1 op vijf jongvolwassenen moet voortdurend het spaargeld aanspreken en 1 op 6 staat regelmatig in het rood op de zichtrekening.

Vrouwen hebben een beter zicht op inkomsten en uitgaven dan mannen. Mannen signaleren frequenter dat ze meer uitgaven hebben dan inkomsten. Jongvolwassen mannen staan vaker in het rood op hun zichtrekening en moeten frequenter hun spaargeld aanspreken. Mannen hebben ook sterker de neiging dan vrouwen om onverwachte extra inkomsten onmiddellijk weer uit te geven.

Jongvolwassenen met hoogstens een diploma secundair onderwijs hebben een minder goed zicht op inkomsten en uitgaven t.o.v. hoger opgeleide jongvolwassenen. Bovendien zijn hun uitgaven en inkomsten minder goed in evenwicht en staan ze vaker in het rood op hun bankrekening. Jongvolwassenen zonder diploma secundair onderwijs worden vaker geconfronteerd met de ervaring dat zij voortdurend hun spaargeld moeten aanspreken.

Jongvolwassenen met kinderen hebben een minder goed zicht op inkomsten en uitgaven. Zij ervaren ook frequenter hogere uitgaven dan inkomsten, staan vaker in het rood op hun bankrekening en spreken vaker hun spaargeld aan in vergelijking met jongvolwassenen zonder kinderen.

Jongvolwassenen waarvan de ouders gescheiden zijn, hebben een minder goed zicht op inkomsten en uitgaven en geven frequenter aan dat zij meer geld uitgeven dan er binnenkomt t.o.v. jongvolwassenen uit gezinnen waarvan de ouders nooit gescheiden zijn.

Jonge Brusselaars hebben een minder goed zicht op inkomsten en uitgaven. Ze staan relatief frequent in het rood en geven extra geld vaak onmiddellijk uit. Bij Brusselaars en Walen observeren we t.o.v. jonge Vlamingen een groter aandeel jongvolwassenen dat voortdurend het spaargeld moet aanspreken.

1.7.6. Anticiperen op de toekomst

Driekwart van de 18 tot 27 – jarigen houdt er rekening mee dat er in sommige maanden meer uitgaven zijn dan in andere en iets meer dan de helft legt concrete financiële doelstellingen vast.

Jonge vrouwen houden – meer dan mannen – rekening met grotere uitgaven in sommige maanden.

Jongvolwassenen zonder diploma secundair onderwijs anticiperen minder op duurdere maanden in vergelijking met jongvolwassenen met een hoger opleidingsniveau.

Vlaamse jongvolwassenen houden frequenter dan Brusselaars en Walen rekening met grotere uitgaven in sommige maanden.

1.7.7. Bewust aankopen

4 op 5 jongvolwassenen vergelijkt voor een grotere aankoop eerst de prijzen en tweederde vergelijkt de prijzen voor elke aankoop. Een derde van de Belgische 18 – 27 - jarigen koopt regelmatig spullen die hij of zij eigenlijk niet nodig heeft. 16% van de 18 tot 27 – jarigen koopt op krediet als hij of zij niet onmiddellijk kan betalen: 20.4% van de financieel onafhankelijke jongvolwassenen en 11.8% van de financieel afhankelijke jongvolwassenen.

Vrouwelijke jongvolwassenen vergelijken frequenter dan jonge mannen de prijzen bij grotere en kleinere aankopen. Een relatief groot aandeel mannen koopt op krediet, vrouwen zijn hier veel minder snel toe bereid.

Jongvolwassenen met een diploma hoger onderwijs en (in mindere mate) jongvolwassenen met een diploma secundair vergelijken frequenter de prijzen bij grote aankopen in vergelijking met jongvolwassenen zonder diploma secundair onderwijs. Jongvolwassenen met hoogstens een diploma secundair zijn sneller geneigd om te kopen op krediet als ze iets niet onmiddellijk kunnen betalen.

Jongvolwassenen met een inkomen uit werk kopen vaker op krediet in vergelijking met (vooral) studerende jongvolwassenen of (in mindere mate) jongvolwassenen met een vervangingsinkomen uit ziekte of werkloosheid.

Dit betekent dat het in de eerste plaats lager opgeleide jongvolwassen mannen zijn met een inkomen uit werk die een verhoogd risico lopen op een opeenstapeling van schulden door kopen op krediet. Ouderschap doet dit risico nog toenemen: jongvolwassenen met kinderen blijken veel gevoeliger voor het aankopen van spullen die ze eigenlijk niet nodig hebben en kopen frequenter op krediet dan jongvolwassenen zonder kinderen.

Prijzen vergelijken bij elke aankoop komt meer voor bij Brusselse en vooral Waalse jongvolwassenen. Brusselaars en Walen kopen vaker spullen die ze eigenlijk niet nodig hebben en (vooral) Brusselaars en (in mindere mate) Walen kopen frequenter op krediet dan Vlamingen.

1.7.8. Administratieve vaardigheden

1 op 4 jongvolwassenen heeft het moeilijk belangrijke papieren snel terug te vinden. 7 op 10 onderneemt onmiddellijk actie als hij of zij niet op tijd betaald heeft en 8 op 10 jongvolwassenen controleert altijd of de rekeningen en overschrijvingen kloppen.

Ongeveer tweederde van de financieel onafhankelijke jongeren maakt regelmatig een overzicht van inkomsten en uitgaven, bij financieel afhankelijke jongeren is dat bijna de helft.

Mannen blijken frequenter dan vrouwen problemen te hebben om belangrijke papieren terug te vinden.

Jongvolwassenen met een hogere opleiding en jongvolwassenen met een diploma secundair onderwijs vinden sneller belangrijke papieren terug dan jongvolwassenen zonder diploma secundair. De gewoonte om altijd rekeningen of overschrijvingen te controleren en in actie te schieten als rekeningen niet op tijd betaald zijn, is minder sterk ingeburgerd bij jongvolwassenen met hoogstens een diploma secundair onderwijs.

Kotstudenten maken frequenter een overzicht van inkomsten en uitgaven en controleren frequenter hun rekeningen in vergelijking met pendelstudenten.

Jongvolwassenen met kinderen hebben grotere problemen met het terugvinden van belangrijke papieren dan jongvolwassenen zonder kinderen, maar ze controleren wel frequenter rekeningen en overschrijvingen.

Brusselse en Waalse jongvolwassenen scoren minder goed voor het snel terugvinden van belangrijke papieren in vergelijking met Vlaamse jongvolwassenen. Het maken van een overzicht van inkomsten en uitgaven blijkt in Wallonië en Brussel meer de gewoonte te zijn dan in Vlaanderen, bovendien controleren Walen en Brusselaars strikter hun rekeningen.

1.7.9. Naar zelfstandigheid: inschatting eerste loon en levensduurte

1 op 3 financieel zelfstandige jongvolwassenen geeft aan dat rondkomen met het huidig inkomen niet altijd evident is.

Financieel zelfstandige 18 – 27 - jarigen hebben meer moeite met de correcte inschatting van de levensduurte dan met een realistische inschatting van het eerste loon: 23.8% schat het eerste inkomen te hoog in, terwijl 2 op 3 jongvolwassenen het leven duurder vindt dan verwacht.

Het zijn vooral de kosten voor de basisbehoeften zoals voeding, huisvesting (hypothecaire lening) en verwarming of elektriciteit die bij meer dan de helft van de financieel zelfstandige jongvolwassenen hoger zijn dan verwacht. Andere kosten die onverwacht hoog uitvallen zijn verzekeringen, kosten voor de kinderen, belastingen, telefoon- en internetkosten en huishuur.

Hoger opgeleide jongvolwassenen vinden het leven iets duurder dan ingeschat, jongvolwassenen met hoogstens een diploma secundair vinden het leven vooral 'veel' duurder dan verwacht.

Jongvolwassenen met een diploma hoger onderwijs schatten hun toekomstig inkomen niet alleen beter in, zij zijn er als ze nog thuis wonen ook meer mee bezig in vergelijking met lager opgeleide jongvolwassenen. Bij uitstek jongeren met een diploma secundair hebben de neiging hun eerste inkomen te hoog in te schatten.

Jongvolwassenen met een inkomen uit werk vinden het leven iets duurder dan vooraf ingeschat, jongvolwassenen met een vervangingsinkomen vindt het leven veel duurder dan verwacht.

Jongvolwassenen met ouders uit de laagste sociale groepen (inkomen + opleiding) lijken minst goed voorbereid op de toekomstige levensduurte t.o.v. middengroepen en hogere groepen. Jongvolwassenen uit de hogere sociale groepen en de hogere middenklasse schatten hun eerste inkomen accurater in én anticiperen ook meer op hun eerste inkomen in vergelijking met jongvolwassenen uit de lagere middenklasse en lagere sociale groepen.

Jongvolwassen Brusselaars schatten de levensduurte over het algemeen correcter in dan jongvolwassen Vlamingen en (vooral) jongvolwassen Walen. Vlaamse jongvolwassenen schatten de hoogte van het eerste inkomen beter in dan Brusselse en (opnieuw) vooral Waalse jongvolwassenen.

Meer aandacht voor een correcte inschatting van de levensduurte en de hoogte van het eerste inkomen blijkt dus voor jonge Walen nog belangrijker dan voor jonge Brusselaars en jonge Vlamingen.

1.8. Het verband tussen financiële opvoeding en financiële competentie

We hebben de samenhang onderzocht tussen enkele veel voorkomende tips i.v.m. financiële opvoeding en de feitelijk voorkomende financiële vaardigheden van jongvolwassenen in de beginperiode van hun zelfstandige loopbaan.

Kinderen die het advies krijgen een deel van hun zakgeld of geld te sparen, sparen als jongvolwassene frequenter. Kinderen die de raad krijgen goed na te denken voor elke aankoop met geld of zakgeld, gaan als jongvolwassene bewuster om met aankopen. Kinderen die geduld moeten uitoefenen als hun zakgeld te snel op is, ervaren als jongvolwassene minder financiële problemen en gaan bewuster om met aankopen.

Het zijn dus vooral de boodschappen die ouders meegeven die jongere in de gewenste richting kunnen sturen. De belangrijkste meerwaarde van zakgeld is dat het veel flexibeler als leergeld kan ingezet worden in vergelijking met gewoon geld: vb. een eigen budget beheren voor een afgebakende periode en geduld oefenen als het zakgeld te snel op is.

Jongvolwassenen die voor hun 18de contractuele arbeid uitvoeren, sparen als volwassene meer en hebben een beter overzicht over inkomsten en uitgaven. Een job voor 18 draagt bij tot een betere financiële administratie en leert de jongere bewuster omgaan met aankopen. Kinderen die betaalde klusjes uitvoerden, signaleren als jongvolwassene minder vaak financiële problemen.

Het voorbeeld van de ouders is – zoals verwacht - een doorslaggevende factor m.b.t. de financiële vaardigheden van hun kinderen. Jongvolwassenen wiens ouders (volgens de kinderen) niet goed kunnen omgaan met geld, signaleren als jongvolwassene vaker financiële problemen en scoren een stuk minder goed m.b.t. spaargedrag, het behouden van overzicht over inkomsten en uitgaven en het vergelijken van prijzen bij aankopen.

1.9. Wat willen jongeren anders en beter doen binnen de (financiële) opvoeding van hun kinderen ?

Jongvolwassenen willen binnen de financiële opvoeding van hun kinderen sterker het belang benadrukken van sparen. Zij willen hun kinderen duidelijk maken dat tegenover inkomsten inspanningen staan (= 'voor wat hoort wat') en dat geld niet alleen dient om uit te geven. Jongeren willen binnen de opvoeding ook meer aandacht voor 'wat het leven kost' en voor specifieke kennis over bankzaken en financiële producten.

Een beperkter aandeel jongvolwassenen wil binnen de opvoeding meer ruimte voor 'de plaats van geld in het leven' en wil dat hun kinderen meer rekening houden met de financiële gevolgen van studie- of beroepskeuze.

2. Aanbevelingen

2.1. Financiële educatie binnen de thuisomgeving: beter gebruik maken van bestaande instrumenten

De thuisomgeving is met voorsprong de belangrijkste leeromgeving voor de jongere m.b.t. leren omgaan met geld, daarom hebben we met dit onderzoek de financiële opvoeding binnen de thuisomgeving gedeeltelijk in kaart gebracht.

De resultaten van het onderzoek stellen ons in staat een aantal praktische aanbevelingen naar ouders toe te formuleren. Deze aanbevelingen zijn uiteraard ook gericht aan elke organisatie die aan gezinnen vorming of advies aanbiedt over de financiële opvoeding van hun kinderen.

- **Neem de nieuwsgierigheid van uw kind als uitgangspunt**

13.9% van de jongeren gaat zelf spontaan op zoek naar informatie over geldzaken. Dit vormt een kans voor opvoeders thuis en op school.

Het zoekgedrag van de jongere zelf kan thuis de aanleiding zijn om samen dingen bij te leren en kinderen en jongeren meteen ook te wijzen op mogelijke financiële valkuilen op het internet. Thema's waar jongeren zelf naar op zoek gaan, vormen ook ideale aanknopingspunten voor een les op school.

- **Vrijheid is geen vrijblijvendheid**

Kinderen verantwoordelijkheid geven over een bepaald budget (vb. zakgeld), impliceert ook dat ze op geregelde tijdstippen verantwoording afleggen over de besteding van dat geld. Dat kan bvb. door te discussiëren over aankopen, de verplichting een gedeelte van het zakgeld te sparen, afspraken te maken over welke aankopen kunnen en welke niet, actie ondernemen in functie van specifieke aankopen... Vrijheid is geen vrijblijvendheid! Cornelis & Storms (2015) benadrukken in dit verband het belang van afspraken in combinatie met een houding die niet té directief is: onduidelijke afspraken stimuleren zorgeloosheid bij de kinderen, een te directieve houding van de ouders belemmert de autonomie bij kinderen en benadeelt het leerproces.

Kinderen laten meebeslissen over de hoeveelheid zakgeld, kan een interessante manier zijn om samen met uw kind discussies aan te gaan over geldzaken.

- **Vaders actiever betrekken bij de financiële opvoeding van hun kinderen**

Jongvolwassenen signaleren dat 70% van de moeders info en tips geven over geld t.o.v. 61% van de vaders, het zijn bovendien ook de moeders die meest frequent zakgeld geven aan de jongere. Ons onderzoek toont aan dat financieel gedrag 'gendergevoelig' is: financieel gedrag en financiële kennis variëren sterk tussen vader en moeder en tussen zoon en dochter.

Wij pleiten dan ook voor meer genderevenwicht in de financiële opvoeding: een evenwichtige bijdrage van vader en moeder binnen de financiële opvoeding leidt tot een beter uitgebalanceerde financiële opvoeding van kinderen.

- **'Volwassen' onderwerpen (veel) meer aan bod laten komen in gesprekken over geld**

Enkele specifieke onderwerpen komen in gesprekken over geld tussen ouders en kinderen opvallend weinig aan bod: de hoogte van het eerste loon, voor- en nadelen van geld lenen en kopen op krediet, de invloed van reclame en het nut van verzekeringen. Misschien heeft dit te maken met de wens van een aantal ouders om hun kinderen kind te laten zijn en hen in bescherming te nemen tegen de wereld van volwassenen?

We stellen echter vast dat...

- een cultuur waarin lenen en kopen op krediet de norm wordt, een bedreiging kan vormen voor de financiële situatie van jongeren en jongvolwassenen
- reclame zich bij uitstek richt op de leefwereld van jongeren en jongvolwassenen, bvb. om consumenten zo snel mogelijk aan zich te binden.
- jongeren tijdens de adolescentie weinig aandacht hebben voor de hoogte van hun eerste loon of dit eerste loon te hoog inschatten
- jongvolwassenen bij de overgang naar financiële zelfstandigheid onaangenaam verrast worden door de kost van verzekeringen.

Jongvolwassenen spiegelen zich aan het comfortniveau van leeftijdsgenoten en volwassenen, terwijl de jongere zelf nog maar net ontwaakt uit de 'premature affluence'. Het hoeft ons dan ook niet te verbazen dat financiële problemen binnen deze leeftijdscategorie vooral veroorzaakt worden door een opeenstapeling van kleinere schulden (vb. door aankopen op krediet).

Het verdient daarom aanbeveling dat ouders deze onderwerpen meer aan bod laten komen in de gesprekken met hun kind. Aandacht voor reclame en de risico's van informeel lenen kan al bij kinderen, gesprekken over de hoogte van het eerste loon, verzekeringen (waarom + kostprijs) en lenen bij de bank (waarom + kostprijs) kunnen bvb. vanaf het moment dat jongeren voor het

eerst geld verdienen met een vakantiejob. Levenslessen over kopen op krediet kunnen in principe vanaf het moment dat de jongere zelfstandig aankopen doet.

Jongeren leren minstens evenveel van wat ouders doen dan van wat ouders zeggen. Bijkomend aandachtspunt is dus dat woorden en daden bij ma en pa best zoveel mogelijk overeenstemmen.

Onderwerpen als reclame, lenen, kopen op krediet en verzekeringen zijn natuurlijk bij uitstek onderwerpen die ook op school aan bod kunnen komen (zie verder).

- **Ze vragen er zelf om: populaire onderwerpen nog meer aan bod laten komen in gesprekken over geld**

Jongvolwassenen vinden zelf dat een aantal thema's waar nu al relatief frequent over gepraat wordt, best nog meer aan bod kunnen komen binnen de financiële opvoeding. Het feit dat jongvolwassenen het belang van deze onderwerpen extra willen beklemtonen, bevestigt de conclusie dat er thuis tout court nog te weinig gepraat wordt over geldzaken.

De belangrijkste onderwerpen die volgens de jongeren meer aan bod mogen komen (in volgorde van belang):

- het belang van sparen
- 'voor wat, hoort wat' (= inkomsten veronderstellen een inspanning)
- bewuster kopen, bewuster omgaan met geld uitgeven
- kennis over wat het leven kost
- kennis over bankzaken en financiële producten
- de plaats van geld in het leven (vb. geld betekent ook plezier maken)
- de financiële gevolgen van de keuze voor een bepaalde studierichting of een bepaalde job

- **Differentiëren binnen de financiële opvoeding**

Kinderen die opgroeien binnen eenzelfde opvoedingscontext, kunnen toch een totaal verschillende oriëntatie ontwikkelen m.b.t. sparen of geld uitgeven en een oriëntatie op korte of lange termijn.

We pleiten er voor dat ouders voldoende aandacht hebben voor differentiatie binnen de financiële opvoeding. Bij jongeren die makkelijk geld uitgeven en vooral gericht zijn op de korte termijn kunnen ouders extra investeren in het aanleren van spaargewoonten en training van een oriëntatie op langere termijn: vb. door het expliciet vastleggen van (financiële) doelstellingen op langere termijn en het samen anticiperen op duurdere periodes.

- **Het financiële socialisatieproces: van premature naar mature affluence**

Cornelis & Storms (2015) stellen dat (Vlaamse) adolescenten (vb. door de combinatie zakgeld/jobgeld) naar schatting gemiddeld 2.394 Euro per jaar verdienen... *'dit aanzienlijke bedrag besteden jongeren vooral aan ontspanning... maar ook genotsmiddelen bekostigen jongeren volledig zelf. In meer dan de helft van de gezinnen nemen ouders de volledige kost van school, vakantie, vervoer, sport en hobbykosten, verzorging, kleding en schoenen, lectuur en alle uitgaven voor auto, brommer of rijbewijs op zich.'* (Gezinsbond, 2015, p. 8)

Het budget waarover de jeugd van tegenwoordig beschikt is m.a.w. groter dan ooit voorheen. Het is dan ook opmerkelijk dat ouders blijven beslissen de noodzakelijke uitgaven van jongeren voor het grootste deel zelf te bekostigen, terwijl ons onderzoek aantoonde dat de kosten van deze 'noodzakelijke uitgaven' door jongeren systematisch onderschat worden. Een steeds hoger inkomen bij minderjarigen in combinatie met een uitgavenpatroon dat bijna exclusief gericht is op plezier, kan bijna niet anders dan leiden tot een vertekend beeld bij jongeren van wat het leven kost.

We pleiten dan ook voor het geleidelijk dichten van de kloof tussen de adolescentie/studentenfase enerzijds en de jongvolwassenheid anderzijds m.b.t. de verhouding 'inkomsten – inspanning – aard van de uitgaven'. Dit kan bvb. door het budget voor noodzakelijke uitgaven (vb. kledij) stapsgewijs te integreren binnen het inkomsten- en uitgavenpatroon van adolescenten/studenten.

Het grootste voordeel van een gedeeltelijke integratie van noodzakelijke uitgaven (bovenop plezieruitgaven) is dat adolescenten/studenten al voor ze financieel zelfstandig zijn in contact komen met een mature balans van inspanning (werken en sparen), inkomsten en uitgaven en in een vroegere fase zicht krijgen op de verhouding tussen de verschillende uitgavenposten binnen het budget van een huishouden.

Op die manier wordt de jongere beter voorbereid op de overgang naar 'mature affluence'.

- **Zakgeld & jobgeld als leergeld**

Ons onderzoek bevestigt dat zakgeld een flexibel didactisch hulpmiddel kan zijn dat ouders helpt hun kinderen een aantal essentiële lessen over geld en budgetbeheer bij te brengen. De meerwaarde van de keuze voor zakgeld hangt echter vooral af van de manier waarop dit hulpmiddel gebruikt wordt binnen de financiële opvoeding (zie ook 1.8).

Een job voor 18 jaar heeft een positieve invloed op een hele waaier van financiële vaardigheden: vb. spaargedrag, bewust omgaan met aankopen, overzicht houden over inkomsten en uitgaven en het beheren van de financiële administratie.

Het verdient daarom aanbeveling dat ouders het bestaande leereffect van jobgeld of klusjesgeld nog versterken door 'inkomen uit werk' doelgerichter in te zetten als didactisch hulpmiddel, naast zakgeld bvb.

Verskillende aspecten van contractuele arbeid kunnen expliciet binnen de financiële educatie thuis en op school aan bod komen, slechts enkele voorbeelden:

- Het verschil tussen contractuele en niet-contractuele arbeid
- Wat is een contract en waarom is een contract belangrijk
- Het verschil tussen een nettoloon en een brutoloon
- Hoe komt het dat je voor de ene job meer verdient dan voor de andere?
- Het belang van een bewuste beroepskeuze: een job graag doen én genoeg verdienen om rond te komen zijn allebei belangrijk
- ...

Uiteraard kunnen ook deze 'levenslessen' systematisch aan bod komen op school.

- **Alle studenten (een beetje) op kot?**

Jongvolwassenen met hoogstens een diploma secundair onderwijs doorlopen een formeel leertraject dat veel korter is dan het leertraject van leerlingen uit het hoger onderwijs (zie boven). Jongvolwassenen met een diploma hoger onderwijs doorlopen niet alleen een financieel socialisatietraject dat langer duurt (zie verder), maar zijn ook voor langere tijd verbonden aan een school (hogeschool of universiteit). Een omgeving dus die extra opportuniteiten biedt om zich financieel bij te scholen.

Uit ons onderzoek blijkt dat studenten die op kot zitten frequenter een overzicht van inkomsten en uitgaven maken en frequenter hun rekeningen controleren en op die manier extra administratieve vaardigheden opdoen. Maar kotstudenten lenen vaker informeel in vergelijking met andere groepen studenten en komen vaker in financiële problemen.

Op kot zitten kan dus een ervaring zijn die jongeren leert geleidelijk op eigen benen te staan, anderzijds kan het kotleven bij studenten ook ontsporen.

Wij pleiten er dan ook voor om het kotleven optimaal in te zetten binnen de financiële opvoeding, vb. door...

- maandelijks met je kind een overzicht te maken van inkomsten en uitgaven
- maandelijks het budget en de begroting van je kind te evalueren, integreer de vaste kosten (vb. huurprijs) binnen dit budgetbeheer
- de financiële administratie zoveel mogelijk aan je zoon of dochter over te laten

- afspraken te maken met je zoon of dochter over wat kan en niet kan m.b.t. lenen bij medestudenten
- alert te blijven voor signalen i.v.m. mogelijke financiële problemen

Pendelstudenten blijven in vergelijking met kotstudenten langer genieten van de premature affluence en hebben minder gelegenheid om van zelfstandigheid te proeven in vergelijking met kotstudenten. Het verdient aanbeveling om zoon of dochter die nog studeert en thuis woont, genoeg financiële slagkracht en autonomie te geven en hen tegelijkertijd – afhankelijk van hun jaarinkomen (zie boven) - wat kostgeld aan te rekenen naar analogie met werkende jongvolwassenen die nog thuis wonen (cf. Coemans, 2015, p. 21 e.v.).

2.2. Financiële educatie in het onderwijs: hoe vroeger, hoe beter

Volgens het CEBUD (2015) overheerst in Vlaanderen op dit moment de situatie dat investering in financiële educatie sterk schoolafhankelijk is. Uit ons onderzoek blijkt dat ongeveer de helft van de Belgische jongeren zich herinnert dat er tijdens het secundair op één of andere manier aandacht werd besteed aan het thema omgaan met geld.

Wij pleiten er voor om de huidige willekeur m.b.t. financiële educatie op school om te zetten naar een strategische aanpak, waarbij elke Belgische jongere die school loopt van een minimaal aanbod aan financiële vorming kan genieten. Dit aanbod start best zo vroeg mogelijk en neemt de leefwereld van het kind als uitgangspunt. Het is ook cruciaal dat kinderen zelf voldoende het belang inzien van financiële vorming (vgl. Mc Cormick, 2009 in Cornelis & Storms, 2014).

Uit cijfers van OCMW's en CAW's blijkt dat jongeren zonder diploma secundair onderwijs en jongeren uit het beroepssecundair onderwijs relatief sterk vertegenwoordigd zijn binnen de schuldhulpverlening. Het is dus zeer belangrijk om voor deze groep prioritair acties te ontwikkelen die de huidige 'curatieve' aanpak vervangt door een preventieve benadering.

Naast deze meer algemene bedenkingen, formuleren we nog een aantal meer specifieke aanbevelingen m.b.t. financiële vorming in ons onderwijs:

- **Een leerlijn financiën die in elke onderwijsvorm vakgebonden aan bod komt**

Financiële vorming komt op dit moment in (Vlaamse) scholen enkel vakoverschrijdend aan bod: er geldt een inspanningsverplichting maar geen resultaatsverbintenis. Wij zijn er – op basis van ons onderzoek – nog meer van overtuigd dat dit onvoldoende is en blijven pleiten voor een leerlijn financiën die in elke onderwijsvorm vakgebonden aan bod komt.

- **Sterker uitbouwen van de tweedelijnsfunctie van scholen**

Scholen kunnen m.b.t. jongeren die financieel risicogedrag vertonen, een tweedelijnsrol opnemen (eerste lijn = thuisomgeving). Wij pleiten er voor om deze tweedelijnsfunctie sterker uit te bouwen dan vandaag het geval is. Dit kan bvb. door het sneller detecteren en extra begeleiden van risicojongeren en het voorzien van een wekelijks vragenuurtje waar jongeren terecht kunnen met vragen over omgaan met geld en financiële problemen.

- **Extra ondersteuning voor scholen binnen wijken met een concentratie van kansarmoede**

Het Cebud (2015) stelt terecht... 'jongeren die thuis weinig of niet worden ondersteund, hebben nood aan financiële opvoeding op school via interactieve werkvormen die toelaten hun financiële vaardigheden in te oefenen in realistische contexten.' Ons onderzoek toont aan dat een relatief groot aandeel van de jongeren uit gezinnen met een lage ses tijdens de adolescentie van niemand (en dus ook niet van de school) informatie krijgen over goed omgaan met geld.

We pleiten er dan ook voor dat scholen met een concentratie van kinderen uit kansarme gezinnen, extra ondersteund worden om de nadelige startpositie van deze jongeren minstens gedeeltelijk te remediëren.

- **Aanleren van kennis en vaardigheden die nauw aansluiten bij bestaande lesinhouden**

Scholen kunnen de financiële opvoeding van elke jongere ondersteunen door sterker in te zetten op kennis en vaardigheden die enerzijds nauw aansluiten bij bestaande leerinhouden en anderzijds een directe toegevoegde waarde hebben voor de financiële competenties van jongeren.

Enkele voorbeelden:

- Het opmaken van een overzicht van inkomsten en uitgaven
- Het bijhouden van een financiële administratie
- De gewoonte om altijd rekeningen en overschrijvingen te controleren
- Weten waar je terecht kan bij jobverlies of ziekte

- **Meer aandacht voor de financiële gevolgen van studie- en beroepskeuze**

Een aantal jongvolwassenen wil als ouder meer aandacht besteden aan de financiële gevolgen van bepaalde studie- en beroepskeuzes van hun kinderen. Scholen kunnen dit voornemen ondersteunen door de financiële consequenties van specifieke keuzes voldoende aan bod te laten

komen binnen de studie- en beroepskeuzebegeleiding in tweede en derde graad secundair onderwijs.

- **Correcte inschatting van de levensduurte en van het eerste loon: nog belangrijker in Wallonië**

Jongvolwassen Brusselaars schatten de levensduurte over het algemeen correcter in dan jongvolwassen Vlamingen en (vooral) jongvolwassenen Walen. Vlaamse jongvolwassenen schatten de hoogte van het eerste inkomen beter in dan Brusselse en vooral Waalse jongvolwassenen (cf. supra).

Het verdient dus aanbeveling dat de Waalse regio – meer nog dan Brussel en Vlaanderen – extra inspanningen doet om de kennis bij jongvolwassenen over de kost van het leven en de hoogte van het eerste loon te bevorderen.

2.3. Financiële educatie op maat van specifieke doelgroepen

- **Jongens: meer risico, minder overzicht en impulsiever dan meisjes**

Jongvolwassen mannen scoren minder sterk dan vrouwen voor administratieve vaardigheden (terugvinden van papieren), het behouden van overzicht van inkomsten en uitgaven en bewuster aankopen. Mannen blijken ook makkelijker te lenen en te kopen op krediet en geven geld dat binnenkomt sneller onmiddellijk weer uit.

Het verdient aanbeveling om bij jongens extra de klemtoon te leggen op het bijhouden van financiële administratie en het aanleren van administratieve vaardigheden (vb. systematisch bijhouden van inkomsten en uitgaven). Het verdient ook aanbeveling bij jongens meer aandacht te besteden aan voldoende reflecteren voor een aankoop en hen sterker te confronteren met de mogelijke risico's van informeel lenen en kopen op krediet.

- **Kinderen van gescheiden ouders: advies op maat van een diversiteit van gezinssituaties**

Scheiding van de ouders blijkt zowel op vlak van financiële opvoeding als voor de financiële vaardigheden van de kinderen gevolgen te hebben.

Bij deze groep jongvolwassenen wordt thuis minder over geldzaken gepraat en worden ouders minder vaak gezien als een voorbeeld m.b.t. goed omgaan met geld. Kinderen van gescheiden ouders hebben als jongvolwassene een minder goed zicht op inkomsten en uitgaven, sparen minder en beschikken minder vaak over een financiële buffer. Deze groep jongvolwassenen leent ook frequenter, zowel formeel als informeel.

Al deze factoren dragen ertoe bij dat jongvolwassenen waarvan de ouders gescheiden zijn, vaker geconfronteerd worden met betalingsachterstand en financiële problemen.

Het verdient aanbeveling advies i.v.m. financiële educatie door ouders gedeeltelijk te herschrijven op maat van de toenemende diversiteit aan gezinssituaties. Binnen dit advies kan bij uitstek aandacht besteed worden aan goede afspraken tussen de ouders m.b.t. geldzaken en geld als gespreksonderwerp binnen het gezin. Bij de financiële educatie van de jongere zelf is meer aandacht voor een gezonde balans tussen inkomen en uitgaven, sparen en de risico's van lenen belangrijk.

De school kan als 'tweede lijn' extra alert zijn voor het financieel gedrag van kinderen van gescheiden ouders. Verder onderzoek kan het inzicht in de relatie scheiding bij de ouders en financiële vaardigheden van jongeren verdiepen.

- **Doelgroep jonge ouders met kinderen**

De groep jonge ouders (t.e.m. 27 jaar) heeft een aantal kenmerken die correleren met (minder) financiële vaardigheden: het percentage lager opgeleide jongvolwassenen ligt binnen deze groep hoger en jonge ouders zijn frequenter afkomstig uit gezinnen met een lagere sociaal-economische status. Deze groep wordt bovendien geconfronteerd met de 'normale' impact van kinderen op het huishoudelijk budget: grotere uitgaven, meer financiële rompslomp, kinderen die aanzetten tot aankopen,... Jonge gezinnen met kinderen hebben ook vaker een lening bij de bank, hebben minder gelegenheid om een financiële buffer op te bouwen en zijn dus kwetsbaarder dan andere groepen jongvolwassenen voor eventuele tegenslagen.

Het verdient aanbeveling dat organisaties die nu reeds gezinnen met kinderen actief begeleiden, jonge ouders extra informatie en tips te geven om hen financieel weerbaarder te maken, enkele vbn:

- in kaart brengen van het reële kostenplaatje van kinderen,
- informeren over de mogelijkheden ivm kostenbesparing bij de uitgaven voor kinderen,
- wijzen op financiële valkuilen, vb. een opeenstapeling van aankopen op krediet
- leren gebruiken van eenvoudige instrumenten om beter overzicht te houden op inkomsten en uitgaven
- leren omgaan met zeurgedrag bij kinderen tot zelfs het omtoveren van dit zeurgedrag naar leermomenten die de financiële vaardigheden van het kind kunnen versterken

- **Financiële competenties van (niet meer zo nieuw)komers: een dubbele barrière**

Kinderen van nieuwkomers (die soms toch al enkele generaties in ons land verblijven) groeien vaker op in kansarme milieus en presteren over het algemeen minder goed op school. Bovendien beheersen ze soms onvoldoende onze taal (NL/FR). Deze dubbele handicap verhoogt het risico op een gebrek aan administratieve vaardigheden en een gebrek aan financiële kennis in het algemeen (vb. op tijd rekeningen betalen, bankzaken, financiële producten).

Het verdient aanbeveling dat scholen met hoge concentraties jongeren uit kansarme migrantenmilieus extra ondersteund worden om administratieve vaardigheden en de financiële kennis van deze kinderen bij te schaven. In samenwerking met de jongeren zelf kunnen de voornaamste knelpunten m.b.t. financiële administratie en bankzaken geïdentificeerd en geredieerd worden.

- **Opeenstapeling van schulden door kopen op krediet: focus op groepen met een verhoogd risico**

Ongeveer 1 op 5 van de financieel zelfstandige Belgische jongvolwassenen gaat akkoord met de stelling 'als ik iets niet meteen kan betalen, koop ik het op krediet.' Het frequent toepassen van deze strategie leidt niet alleen snel tot een opeenstapeling van kredieten en schulden, de naïeve consument wordt binnen deze formules ook relatief makkelijk op het verkeerde been gezet.

Uit ons onderzoek blijkt dat lager opgeleide jonge mannen (hoogstens diploma secundair onderwijs) met een inkomen uit werk meer dan andere groepen jongvolwassenen overgaan tot aankopen op krediet. Ouderschap doet dit gedrag nog toenemen. Vooral Brusselse jongvolwassenen, maar ook Waalse jongvolwassenen zijn sterker geneigd om op krediet te kopen in vergelijking met Vlaamse jongvolwassenen.

Het verdient aanbeveling dat regionale overheden investeren in het nauwkeurig identificeren van groepen jongvolwassenen die relatief makkelijk overgaan tot aankopen op krediet en gericht campagne voeren om deze jongvolwassenen alert te maken voor de risico's van kopen op krediet.

2.4. **Financiële socialisatie in tweestromenland: cyclus van financiële problemen doorbreken**

Jongvolwassenen uit gezinnen met een lage ses, groeien op binnen een omgeving die minder instrumenten heeft om te leren omgaan met geld (vb. zakgeld, klusjes, contractuele jobs). Deze groep jongvolwassenen krijgt in zijn jeugd frequenter te maken met financiële problemen in de

directe omgeving en kan zich minder vaak dan anderen spiegelen aan het goede voorbeeld van de ouders.

Jongeren uit lagere sociale groepen groeien op in een thuisomgeving die hen via gesprekken relatief beperkt informeert over goed omgaan met geld. Jongvolwassenen met hoogstens een diploma secundair onderwijs hebben t.o.v. hoger geschoolden een veel korter leertraject m.b.t. financiële vaardigheden (zie boven): zij moeten m.a.w. veel sneller dan andere groepen jongvolwassenen in staat zijn financiële zelfstandigheid en de daarbij horende financiële vaardigheden verwerven.

Jongeren afkomstig uit gezinnen met een lagere ses worden dus geconfronteerd met een accumulatie van tekorten waardoor zij als jongvolwassene minder goed voorbereid zijn op de overgang naar financiële zelfstandigheid.

Regionale verschillen in financiële educatie en financiële vaardigheden kunnen wellicht geheel of gedeeltelijk verklaard worden door de belangrijke sociaal-economische verschillen tussen de regio's.

Brussel en Wallonië telt in vergelijking met Vlaanderen een groter aandeel jongvolwassenen waar thuis zelden of nooit over geldzaken in het algemeen gediscussieerd wordt, een relatief groot aandeel jongvolwassenen Brusselaars geeft aan dat zij nooit info hebben ontvangen over goed omgaan met geld. Brusselse en Waalse jongvolwassenen worden tijdens hun jeugd jaren frequenter geconfronteerd met mensen die problemen hadden door schulden dan Vlaamse jongvolwassenen. Vlaamse en Waalse jongvolwassenen geven in vergelijking met Brusselse jongvolwassenen frequenter aan dat hun ouders goed konden omgaan met geld.

Opvallend en ook confronterend is de vaststelling dat het thema 'omgaan met geld' frequenter aan bod komt in Vlaamse scholen dan in Brusselse of Waalse scholen.

We formuleren een aantal aanbevelingen die kunnen helpen om bestaande cycli van financiële problemen binnen specifieke sociale groepen te doorbreken.

- **De huidige 'middenklasse' – aanpak aanvullen met preventie van financiële problemen bij kwetsbare groepen jongvolwassenen**

Het bestaande discours rond financiële educatie lijkt vooral ontwikkeld op maat van het gemiddelde gezin (d.i. relatief hoog opgeleid, tweeverdieners, enz...). Deze standaardinstrumenten zullen sneller opgepikt worden door een middenklassepubliek en middenklassescholen en zullen binnen deze gezinnen en scholen ook sneller omgezet worden in concrete actie.

Mainstreampreventie en vorming bereikt kortgeschoolden en jongvolwassenen uit de lagere sociale klassen niet of onvoldoende, tegelijkertijd vinden we diezelfde groepen zeer sterk vertegenwoordigd binnen de schuldhulpverlening. We pleiten daarom voor een radicale herdenking van de huidige curatieve aanpak in de richting van een beleid dat veel meer inzet op preventie van financiële problemen bij deze jongvolwassenen.

We identificeren alvast enkele (mogelijke) instrumenten die deel kunnen uitmaken van deze preventiestrategie.

➤ **Een getuigschrift financiële bekwaamheid voor de ouders?**

Het voorbeeld van de ouders heeft een grote impact op de manier waarop jongeren als volwassenen zelf met geld omgaan. We moeten dus naar toekomstige ouders toe durven nadenken over manieren om de cyclus van 'het slechte voorbeeld' - dat blijkbaar navolging krijgt - te doorbreken.

Een mogelijke maatregel kan zijn dat elke toekomstige ouder de kans krijgt (of zelfs verplicht wordt?) een soort getuigschrift financiële competentie te behalen (vb. via school, hogeschool, kind en gezin,...). Op die manier is er minstens de garantie dat elk kind opgroeit bij ouders met een financiële basiskennis en financiële basisvaardigheden.

➤ **Helpdesk voor de ouders**

Ouders voelen zich – terecht of ten onrechte – soms erg onzeker over hun eigen economische achtergrondkennis (zie ook Cornelis & Storms in Gezinsbond, 2015). Tegelijkertijd stellen we vast dat er een manifest gebrek aan ondersteuning is voor ouders die op dit vlak meer zelfvertrouwen willen verwerven.

Het verdient aanbeveling om voor ouders die antwoorden zoeken m.b.t. omgaan met geld een makkelijk bereikbare en zo toegankelijk mogelijke helpdesk te voorzien waar ze met al hun vragen terecht kunnen. Het lokale (gemeentelijke) niveau lijkt ons het meest geschikt om deze extra voorziening concreet invulling te geven.

➤ **Verschuiven van het zwaartepunt van financiële educatie van de thuisomgeving naar een breder netwerk in de school, buurt en/of peergroup**

Uit het onderzoek blijkt dat de ouders veruit de belangrijkste informatiebronnen zijn i.v.m. omgaan met geld. Speciaal m.b.t. een aantal risicogroepen is het wellicht een goed idee om in overleg met scholen en buurtwerking te streven naar een breder informatienetwerk – evt. van jongeren voor jongeren (vgl. jeugdambassadeurs, invloed van de peergroup) – m.b.t. omgaan met geld. Indien het geven van info en tips exclusief aan ouders wordt overgelaten, loopt een

aantal maatschappelijke groepen immers het gevaar tijdens hun jeugd **nooit** bruikbare info, tips of begeleiding krijgen.

➤ **Zo vroeg mogelijk risico's detecteren bij jongeren**

Uit onderzoek van CEBUD (2014) blijkt dat 12% van de (Vlaamse) jongeren tussen 16 en 18 jaar effectief risicogedrag vertoont (= vaak informeel lenen, spaargeld opnemen en in het rood gaan, spelen voor geld, geld uitgeven dat je niet hebt en online aankopen doen). De helft van deze jongeren wordt al tijdens de adolescentie geconfronteerd met 'financiële moeilijkheden'. Uit ons onderzoek blijkt dat 13% van de financieel onafhankelijke Belgische jongvolwassenen financiële problemen signaleert, voor Vlaamse jongvolwassenen bedraagt dit aandeel 8 à 9%.

Deze sterk gelijklopende vaststellingen laten ons toe te veronderstellen dat de risicogedragingen die door CEBUD werden geïdentificeerd effectief goede voorspellers zijn van financiële problemen in volgende levensfasen.

We pleiten er dan ook voor om een testinstrument te ontwikkelen dat scholen of CLB's toelaat in een vroege fase te peilen naar risicogedrag bij jongeren en hen in staat stelt voor elk van deze jongeren een aangepaste begeleiding te voorzien.

➤ **Instrumenten voorzien waarmee jong en oud zichzelf beter kunnen inschatten**

8% van de Vlaamse jongeren (Cornelis & Storms in Gezinsbond, 2015) en 12% van de Belgische jongvolwassenen vindt van zichzelf dat zij niet zo goed kunnen omgaan met geld. De auteurs besluiten hieruit dat jongeren - en dus wellicht ook jongvolwassenen - zichzelf overschatten. We pleiten er dan ook voor dat er (online) voldoende betrouwbare tests voorzien worden die jong en oud toelaten hun financiële competentie correct in te schatten.

2.5. **Wegen naar verder onderzoek**

- **Scheiding bij de ouders en het effect daarvan op financiële vaardigheden bij de kinderen**

Jongvolwassenen waarvan de ouders gescheiden zijn, worden vaker geconfronteerd met betalingsachterstand en financiële problemen (zie boven). Deze vaststelling vraagt om meer inzicht in de manier waarop scheiding van de ouders kan leiden tot beperktere financiële vaardigheden bij hun kinderen.

Verder onderzoek geeft antwoord op volgende (onderzoeks-)vragen:

- In welke mate is de sociaal-economische positie van de ouders na de scheiding doorslaggevend of is de scheiding op zich belangrijker?
- Zijn er kenmerken van de scheiding of van de thuissituatie na de scheiding die de negatieve impact van de scheiding versterken (of verzachten)?
- Wat kunnen ouders, gezinsorganisaties en overheden doen om (mogelijke) negatieve impact van de scheiding zoveel mogelijk te voorkomen?

- **het effect van contractuele (studenten)jobs op financiële vaardigheden**

Aangezien het uitvoeren van jobs voor 18 positief correleert met een hele reeks financiële vaardigheden, pleiten wij ervoor om het verband tussen beide diepgaander te onderzoeken.

Binnen dit onderzoek kunnen volgende (onderzoeks-)vragen aan bod komen:

- Voor welke financiële competenties (kennis, vaardigheden, attitudes) heeft het uitvoeren van studenten- of scholierenjobs meest gunstige effect?
- Contractuele jobs voor 18 komen meest voor bij middenklassejongeren: wat zijn belangrijke gevolgen bij jongeren uit de hoogste of net de laagste sociale klassen?
- Contractuele jobs voor 18 jaar komen meer voor bij jongeren in Vlaanderen en minder bij Brusselse en Waalse jongeren: indien deze conclusie wordt bevestigd, is het belangrijk om na te gaan wat mogelijke problemen of oplossingen zijn, gegeven het gunstige effect van jobs voor 18 jaar voor financiële kennis en vaardigheden van jongvolwassenen.

Op basis van de onderzoeksresultaten kunnen studenten- en scholierenjobs door de verschillende overheden (in Brussel, Wallonië en Vlaanderen) gericht ingezet worden als beleidsinstrument naar specifieke doelgroepen toe. Verder onderzoek kan ook op maat advies naar ouders toe sterker onderbouwen.